

Boekverslag Van de koele meren des doods (Frederik van Eeden)

Jeske van Harssel

© havovwo.nl (april 2002)

A. Beschrijving

Primaire gegevens

Auteur:	Frederik van Eeden
Titel:	Van de koele meren des doods
Ondertitel:	-
Motto:	De geschiedenis van een vrouw. Hoe zij zocht de koele meren des doods, waar verlossing is en hoe zij die vond.
Verschenen in:	eerste druk verscheen in 1900
Uitgeverij:	
Aantal bladzijden:	264 bladzijden

Motivering keuze en Verwachtingen vooraf

We moesten voor ons achtste leesdossier een boek lezen uit de periode 1900-1940. Ik heb toen op de lijst gekeken welke boeken er uit die periode kwamen, dat waren er niet zo heel veel. Mijn keus is toen uiteindelijk op het boek 'Van de koele meren des doods' gevallen, omdat zowel de titel als de schrijver mij wel bekend voorkwamen. Mijn zus heeft het boek ook gelezen, en zij zei dat het boek wel een ingewikkeld boek was. Toch ben ik het boek gaan lezen, omdat ik gewoon benieuwd was naar het verhaal. Ik had verder geen speciale verwachtingen van het boek vooraf. Ik vind het ook leuker dat ik nog bijna niks weet van het verhaal, anders vind ik het ook niet meer zo leuk om te lezen.

Eerste reactie achteraf

Ik vind de Van de koele meren des doods een mooi en interessant boek om te lezen. In het boek wordt er erg duidelijk en uitgebreid verteld, ook over de gevoelens van Hedwig. Wel vind ik dat Van de koele meren des doods best wel wat moeilijk is geschreven. De rest van de persoonlijke mening staat bij *persoonlijke beoordeling*.

Korte samenvatting

Van de koele meren des doods gaat over het leven van Hedwig Marga de Fontayne, die denkt rust te vinden in de dood. De levensgeschiedenis van Hedwig de Fontayne, een gevoelig meisje uit gegoede kringen uit de 19de eeuw, wordt verteld. Door invloeden die haar ziel en denken sterk raken, voelt Hedwig zich vaak ongelukkig. Ze doet twee keer een poging tot zelfmoord. Haar huwelijk stelt haar teleur en ze gaat een verhouding met een pianist aan. Uit deze verhouding wordt een dochter geboren, die echter na 23 dagen sterft. Na de dood van haar baby komt Hedwig in een ernstige psychische crisis terecht. Na omzwervingen komt ze in een Parijse inrichting. In Parijs raakt ze verslaafd aan de morfine en prostitueert zich om aan geld te komen. Na weer een verblijf in een ziekenhuis, vindt Hedwig door toedoen van Zuster Paula haar geloof in God terug. Na haar terugkeer in Nederland, slijt ze haar laatste levensjaren als liefdeszuster in de buurt van haar ouderlijk buiten. Ze sterft aan longontsteking op 33-jarige leeftijd. Een uitgebreidere samenvatting zit helemaal achteraan dit leesdossier.

Boekverslag Van de koele meren des doods (Frederik van Eeden)

Jeske van Harssel

© havovwo.nl (april 2002)

B. Verdieping

Tijd en ruimte

De roman begint met een overzicht van Hedwigs jeugd. Na deze korte samenvatting begint Hedwigs levensgeschiedenis. Ze is dan 13 jaar. Het verhaal is chronologisch verteld en omvat ongeveer 20 jaar. De jaren in Nederland tot haar vertrek met Ritsert naar Engeland worden verteld aan de hand van belangrijke gebeurtenissen in haar leven. In deze hoofdstukken zijn soms vooruitwijzingen naar latere gevoelens en ervaringen. Dit gedeelte loopt tot en met hoofdstuk 23. De hoofdstukken 24 tot en met 30 beschrijven haar leven in Engeland en Parijs. Deze periode omvat twee jaar. In hoofdstuk 31 wordt verteld hoe Hedwig haar leven inricht na terugkeer uit Parijs. Hoofdstuk 32 tenslotte geeft de laatste 7 jaar van haar leven weer. Het verhaal speelt zich in grote lijnen af in Nederland(in de stad en op het platteland), Engeland(in Londen en op het platteland) en in Frankrijk(vooral in Parijs).

Verteller

Frederik van Eeden heeft gebruik gemaakt van een hij/zij-verteller oftewel een auctoriële verteller. Het perspectief ligt vooral bij Hedwig. De lezer krijgt haar visies, haar gevoelens te zien. Opvattingen van andere personages worden getoond in gesprekken met Hedwig, waarbij vooral Hedwigs reacties belicht worden.

Spanning

In het boek Van de koele meren des doods zit niet echt een grote spanning in. Je wil natuurlijk weten wat er gaat gebeuren in de rest van het verhaal. Maar er vindt niet echt een gebeurtenis plaats, waarvan het verloop echt heel spannend is. Er zijn natuurlijk momenten waarbij je denkt wat zal er nu gebeuren, maar dat is in elk boek wel.

Thema en motieven

Je hebt als thema voor het boek Van de koele meren des doods verschillende mogelijkheden, zoals het leven van een vrouw, die denkt rust te vinden in de dood. Het motto van het boek beschrijft dit ook. Je kunt het thema ook als volgt beschrijven: Ondanks zwaarmoedigheid, beproevingen en diepe morele val kan de mens, door het geloof in God, de weg naar een beter leven vinden. Bij het thema horen natuurlijk verschillende motieven. Hieronder staan de belangrijkste motieven:

- seizoenenwisseling
- leven en dood
- ziekte en gezond-zijn
- krankzinnigheid
- zelfmoordpogingen en zelfmoord
- verslaving aan alcohol en drugs
- moederschap
- eenzaamheid
- klassenvraagstuk (verschillende milieus komen in het boek naar voren)
- seksualiteit
- religie
- muziek

Boekverslag Van de koele meren des doods (Frederik van Eeden)

Jeske van Harssel

© havovwo.nl (april 2002)

Personages

In het boek Van de koele meren des doods komen veel personages voor. De belangrijkste is natuurlijk de hoofdpersoon Hedwig. Hedwig heeft een sterke wil, maar een zwak hart. Ze is een overgevoelig, onevenwichtig, sensueel en religieus iemand. Ze heeft al jong last van zwaarmoedigheid en een neiging tot krankzinnigheid. Door de bijpersonen wordt het verhaal gevormd en leert Hedwig hoe ze met het leven en de dood moet omgaan. Vanhaar familie komt in het verhaal de volgende personen nog voor: moeder, vader, haar zussen Hanna en Berta, haar broeren Frank en Aernout en de juffrouw (de huishoudster). De mannen die in Hedwigs leven voorkomen zijn Johan, Gerard Wybrands, Ritsert en de dokter in Parijs. Andere belangrijke mensen in Hedwigs leven zijn Leo, Joob, Zuster Paula en de familie Harmsen.

Titel, ondertitel en motto

De titel Van de koele meren des doods is gebaseerd op een psalmttekst, die ook in hoofdstuk 15 van het boek geciteerd is, namelijk: "Maar doodgaan scheen haar altijd nog veel beter, nog begeerlijker. Dat zou rust zijn, als die beloofd wordt aan de getrouwen in de psalm, dat zou zachtjes gevoerd worden langs *stille watereen langs grote koele meren*, dat zou troost zijn, zoals een moeder troost" Hedwig zoekt troost en rust en denkt die te vinden in de dood. De koele meren worden voor haar symbool van rust en troost. Zuster Paula zegt Hedwig dat aan het einde van alle moeilijkheden de koele meren des doods liggen, een toegang tot een beter leven. Als Hedwig door alle moeilijkheden heen is, d.w.z. zichzelf aanvaardt zoals ze is, dan pas vindt haar ziel rust, die ze eerst dacht te vinden in de dood.

Het motto van het boek verwijst naar het thema en heeft ook weer een groot en duidelijk verband met de uitleg van de titel.

Welke soort literaire tekst

Van de koele meren des doods hoort tot een bepaalde literaire tekst. Literaire teksten kun je op drie verschillende manieren indelen. Hieronder heb ik dat gedaan voor het boek Van de koele meren des doods.

1. Fictioneel of niet-fictioneel.

Van de koele meren des doods is fictioneel. Er zijn wel verwijzingen naar de werkelijkheid, maar het is niet helemaal gebaseerd op de werkelijkheid. Van de koele meren des doods is gewoon een roman en fictie.

2. oude indeling naar inhoud: epiek, lyriek of dramatiek.

Bij het boek Van de koele meren des doods is er sprake van epiek. De auteur wil een gebeurtenis vertellen. Het is een verhalende tekst. De gebeurtenis vindt plaats in een bepaalde tijd en gedurende een bepaalde tijd. Ook draait de handeling om een persoon. Bij een epische tekst, zoals Van de koele meren des doods, zijn gebeurtenis(sen), personage(s) en tijdsverloop belangrijke elementen.

3. moderne indeling naar vorm: proza, poëzie of dramatiek.

Van de koele meren des doods is een vorm van proza. De tekst staat in het boek min of meer aaneengesloten op een pagina, wat kenmerkend is voor proza. Verder is Van de koele meren des doods een roman en geen novelle. Want in het boek er een groter aantal personen en de hoofdpersoon groeit langzaam naar de beslissende fase en de lezer volgt de hoofdpersoon een langere tijd. Van de koele meren des doods is een psychologische roman.

De volgende drie onderdelen zijn dieper uitgewerkt, want bij dit boek (1900-1940) was het uitwerken van deze aspecten een speciale opdracht:

Boekverslag Van de koele meren des doods (Frederik van Eeden)

Jeske van Harsstel

© havovwo.nl (april 2002)

Relatie tussen tekst en auteur

Relatie tussen verschillende teksten

Relatie tussen tekst en context

De schrijver: Frederik Willem van Eeden werd op 3 april 1860 geboren in Haarlem. In 1872 werd hij leerling van de gemeentelijke h.b.s. In deze jaren ontwikkelde hij een sterke neiging tot zelfbeschouwing: vanaf 1875 begon hij met het bijhouden van een dagboek, wat hij de rest van zijn leven zou volhouden. Eind 1875 beschreef hij daarin het sterven van zijn vriend, dat hij van nabij heeft meegemaakt. In 1878 is hij ingeschreven als student medicijnen in Amsterdam. De eenzijdige natuurwetenschappelijke gerichtheid van de toenmalige medische studie en het cynische gedrag van medestudenten in de snijkamer stootten hem af. Hij zocht en vond daarvoor compensatie in literaire activiteiten binnen het kader van het studentenleven. In 1880 werd hij redacteur van de Almanak van het Amsterdamse Studentencorps en twee jaar later was hij rector van dat corps. Ook trad hij in 1881 toe tot de pas opgerichte literaire vereniging Flanor, waar hij zijn latere mederedacteuren van *De Nieuwe Gids* Frank van der Goes, Willem Kloos en Willem Paap ontmoette. In 1885 deed hij artsexamen. In de voorbereidingsperiode had hij daarnaast het eerste deel van *De kleine Johannes* geschreven, waarin zijn afkeer van de positivistisch-wetenschappelijke levensopvatting naar voren komt. In 1886 vestigde hij zich als arts in Bussum. Hier vestigde hij zich later als psychiater. Teleurgesteld door het mislukken van zijn pogingen tot wereldverbetering en in zijn persoonlijke leven zwaar getroffen door het sterven van zijn zoon Paul in 1913, begon Van Eeden zich steeds meer te verdiepen in spiritisme en occultisme. Dit had al vanaf 1890 zijn belangstelling. In de jaren twintig begon hij interesse te tonen in het rooms-katholieke geloof. Hij werd in 1922 dan ook gedoopt. Op 16 juni 1932 overleed hij op Walden. Hij werd begraven op het rooms-katholieke kerkhof in Bussum.

Van de koele meren des doods is een psychologische roman met een duidelijke ethische strekking. Van Eeden lanceert zijn ethische opvattingen soms via de auctoriële verteller, dan weer bij monde van een verhaalpersonage (Zuster Paula, Joob). Hij had een spiritualistische idealistische wereld-en mensbeschouwing. Hij was ervan overtuigd, dat de mens alleen door een geestelijke groet zij volledige zelfontplooiing kon verwezenlijken. In Hedwig voltrekt zich deze bewustzijnsverandering. Uit het ideaal van groei door vergeestelijking vloeit ook Van Eedens opvatting over de zin van het lijden voort. Van Eeden heeft zijn eigen spiritualistische ideaal geprojecteerd in twee vrouwen, namelijk Hedwig en zuster Paula. Dit wijst op zijn idealisering van de vrouw als een wezen van hogere morele orde, meer gevoelig voor geestelijke en religieuze verheffing van de man. Spiritualistisch is ook Van Eedens opvatting over de liefde tussen man en vrouw. Via Joob uit Van Eeden ook kritiek op de levensstijl van de gegoede bourgeoisie en op de negentiende-eeuwse klassenmaatschappij. Van Eedens opvatting dat de kunstenaar de taak heeft een bijdrage te leveren aan de bewustwording en de ethische verheffing van de mensheid, komt indirect in Van de koele meren des doods tot uiting, doordat hij de ethische strekking van deze roman zo onverbloemd presenteert. Daardoor geeft hij aan, dat de artistieke waarde van een kunstwerk in zijn, en onze, opvatting mede bepaald wordt door de ethische betekenis ervan.

Frederik van Eeden behoorde tot een groep schrijvers die de Beweging van Tachtig genoemd wordt. Deze groep schrijft impressionistisch, naturalistisch of beide. De Beweging van Tachtig introduceerde het impressionisme. Het naturalisme heeft de Beweging van Tachtig beïnvloed. Frederik van Eeden schrijft naturalistisch in zijn boek Van de koele meren des doods. De kenmerken hiervan zijn neurotische vrouwen als hoofdpersoon te nemen, ruime aandacht te schenken aan milieu en bovendien bourgeoisiehaat en seksualiteit te benadrukken. Van Eeden had een voor die tijd progressieve levenshouding, net als anderen uit de Beweging van Tachtig. De literatoren waren ontevreden. Ze bespraken "het leven" met elkaar, ze vergeleken buitenlandse literatuur met wat er in Nederland was verschenen en ze zetten zich af tegen de toenmalige literatuur. Hier hadden ze namelijk twee bezwaren tegen. Als eerst was de inhoud te godsdienstig en als tweede had de stijl niets persoonlijks. Deze groep schrijvers hebben ook De nieuwe Gids opgericht. Het eerste nummer verscheen op 1 oktober 1885. Hierin stond ook het eerste hoofdstuk van De kleine Johannes, dat ook geschreven is door Van Eeden. In 1890 verloor het blad haar betekenis en na 1943 bestond het niet meer. In het boek Van de koele meren des doods. Komen ook een aantal kenmerken van de Beweging van Tachtig naar voren, zoals het estheticisme en het individualisme, het kenmerk L'art pour l'art komt niet zo sterk naar voren in het boek.

Boekverslag Van de koele meren des doods (Frederik van Eeden)

Jeske van Harssel

© havovwo.nl (april 2002)

C. Evaluatie

Mijn persoonlijke beoordeling

Wij vonden Van de koele meren des doods een leuk en interessant boek om gelezen te hebben. Het thema van het boek, het leven van een vrouw die denkt rust te vinden in de dood, spreekt ons erg aan. In het boek zijn er duidelijk drie belangrijke elementen te herkennen. Namelijk “de dood” en “de erotiek”. Het derde belangrijke element is het tegendeel van beide invloeden die op Hedwig inwerken, namelijk “de religie”(en rust), die ze ‘vindt’ bij zuster Paula. Door deze sterke tegenstelling is het boek Van de koele meren des doods gelijk een stuk interessanter om te lezen. Van de koele meren des doods is zeker geen saai boek om te lezen, want er vinden erg veel gebeurtenissen plaats, je krijgt in het boek dan ook een beschrijving van een groot deel van het leven van Hedwig. Omdat er zoveel gebeurd zou je zeggen dat niet alles uitgebreid verteld wordt, maar dat is juist helemaal niet het geval in dit boek. Een boek is veel leuker en interessanter om te lezen als je niet alleen de grote lijnen te weten komt, maar als er ook veel details wat betreft de hoofdpersoon aan bod komen. In Van de koele meren des doods gaan ze diep op het verhaal in, waardoor onder andere de elementen de dood en religie ook echt een betekenis krijgen. Het verhaal is zeer realistisch geschreven. Volgens de recensent Lodewijk van Deysel zelfs te realistisch; hij schrijft dat hij het boek met afschuw heeft gelezen: “Het ging dieper dan een oppervlakkig gezicht op de natuur, het reikte tot aan intieme, verborgen plaatsen van de mensenziel en bedierf die door zijn aanraking, zo dat men, bij wijze van spreken, het heiligste wat men had, zodat men zijn ziel, wel uit zijn lichaam had willen spuwen.” Wij persoonlijk vonden het juist erg interessant dat het zo diep ging, dan is het pas echt een krachtig boek. Wel vinden wij het boek niet echt heel spannend. Door het gehele boek kom je allerlei problemen tegen die deel uit maken van het leven van Hedwig, waarvan je wel graag wil weten hoe die aflopen, maar bijna iedereen verwacht natuurlijk als lezer dat Hedwig uiteindelijk ‘het licht zou zien’. Het taalgebruik in Van de koele meren des doods was wel erg moeilijk. Het boek is in het begin van de 20ste eeuw geschreven, waardoor het taalgebruik voor een lezer van nu wat zwaar en lastig is. Qua vorm is het boek dus wat minder dan qua inhoud. Maar Van de koele meren des doods is zeker de moeite waard om te lezen.